

ЦИФРОВІ ТЕРИТОРІЇ ЛОКАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: КЕЙС ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПОРТАЛУ «ТЕРНОПІЛЬЩИНА»

Світлана Воробель

м. Тернопіль

Анотація: У статті розглядається інформаційний регіональний портал «Тернопільщина» як приклад регіонального цифрового ресурсу, що виконує функцію збереження, репрезентації та розвитку локальної культурної пам'яті в умовах війни, децентралізації та цифрової трансформації. Проаналізовано змістову структуру portalу, джерельну базу, функціональні особливості, а також його роль у формуванні регіональної ідентичності.

Ключові слова: *цифрова спадщина, локальна пам'ять, Тернопільщина, війна, мартиролог, цифрова гуманітаристика.*

Збереження культурної спадщини в умовах сучасних викликів, зокрема війни, міграції та глобалізаційних змін, стає одним із ключових завдань для гуманітарної сфери. Структурні трансформації, втрати матеріальних пам'яток, виклики воєнного часу створюють загрозу розриву історичної тяглості та локальної ідентичності. У цьому контексті цифрові платформи відіграють провідну роль, оскільки забезпечують не лише технологічні можливості для збереження й репрезентації культурних надбань, а й формують нові моделі публічної пам'яті.

Портал «Тернопільщина» є одним із небагатьох прикладів регіонального цифрового ресурсу, що інтегрує історичні, краєзнавчі та документальні матеріали в єдиному інформаційному просторі. Його діяльність спрямована на укріплення гуманітарної комунікації, підтримку наукових досліджень і популяризацію культурної спадщини регіону. Завдяки відкритому доступу він виконує функцію цифрового архіву локальної пам'яті, сприяє збереженню регіональної ідентичності та формує сучасний інструментарій для роботи з історичними джерелами.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення ролі подібних платформ у розвитку цифрової гуманітаристики та у формуванні моделей культурної пам'яті в умовах суспільних потрясінь.

Метою статті є аналіз portalу «Тернопільщина» як цифрового ресурсу локальної пам'яті, визначення його функцій, значення для краєзнавчих досліджень та перспектив використання в сучасному гуманітарному просторі.

Заснований у 2004 році Тернопільською обласною універсальною науковою бібліотекою в межах проєкту [1] Міжнародного фонду «Відродження, портал поєднує функції електронного архіву, краєзнавчої енциклопедії та відкритої платформи для науковців, освітян, краєзнавців і представників громади.

Він є унікальним прикладом тривалого краєзнавчого проєкту, що поєднує функції електронного архіву, тематичної енциклопедії, цифрового мартирологу та платформи для міжінституційної співпраці.

Станом на 01 жовтня 2025 року його контентна база, згрупована в 14 основних розділах і 125 тематичних категоріях, охоплює понад 13 278 повнотекстових публікацій, з яких близько 1 100 — біографічні довідки, понад 600 — матеріали про громади та населені пункти, близько 400 — історичні джерела, решта — культурологічні, меморіальні та аналітичні статті. Змістово вони висвітлюють історію регіону, історично-топографічні особливості населених пунктів, замки, пам'ятники, пам'ятки, природно-заповідний фонд; вміщують біографічні розвідки науковців, краєзнавців, дослідників, громадсько-культурних, державних діячів, письменників, митців; етнографічні матеріали, архівні документи та фотоархіви тощо.

Найбільший масив матеріалів зосереджено у блоці «Довідкові ресурси» — 7 198 публікацій. У його межах домінує категорія «Історія регіону» (5 809 публікацій), яка охоплює локальні історичні дослідження, біографічні нариси, відео та фотоматеріали, а також публікації, присвячені подіям XX–XXI століття. Важливе значення має також категорія «Адміністративно-територіальний устрій» (1 368), що репрезентує структуру місцевого самоврядування, та «Пам'ятки, меморіальні об'єкти» (420), де систематизовано інформацію про об'єкти культурної спадщини, місця пам'яті, меморіальні комплекси.

Розділ «Культура, література, мистецтво» налічує 3 148 публікацій і охоплює широкий спектр тем — від публікацій про творчі колективи й митців до аналізу культурних процесів у регіоні. Розділ «Наука. Освіта» представлений 2 216 матеріалами, що включають історії навчальних закладів, наукових товариств, біографії педагогів і науковців, інформацію про освітні ініціативи. У розділі «Суспільно-політичне та релігійне життя краю» (1 825 публікацій) відображено діяльність громадських організацій, релігійних громад, волонтерських рухів та місцевих ініціатив.

Серед інших тематичних напрямів варто виокремити: «Господарство. Економіка» — 731 публікація; «Природа і природні ресурси» — 655; «Охорона здоров'я. Медицина» — 588; «ЗМІ» — 517; «Державна влада та управління» — 361; «Товари, послуги» — 243; «Товари, послуги, транспортні поштові служби» — 289; «Фізична культура, спорт» — 192; «Туризм» — 168. Усі ці розділи формують багатовимірну картину регіонального життя, забезпечуючи тематичну повноту та міждисциплінарну глибину.

Окремий стратегічний сегмент portalу становлять розділи, присвячені воєнній тематиці: «АТО | ООС. Книга пам'яті | 2014—2021» та «Російсько-українська війна 2022— | Книга пам'яті Тернопільщини». Сумарно вони налічують понад 2 000 публікацій, що формують один із найповніших в інтернеті мартирологів загиблих воїнів, пов'язаних із Тернопільщиною. Матеріали цих розділів системно оновлюються, редагуються та доповнюються відповідно до надходження нових фактів і джерел. Їхня структура базується на багаторівневій джерельній основі — офіційних повідомленнях ЗСУ, інформації з онлайн-нових представництв територіальних громад, публікаціях у друкованих ЗМІ, онлайн-медіа, дописах родин, волонтерських організацій, бібліотечних фондах.

Матеріали формуються на основі бібліотечних фондів, архівів, приватних колекцій та онлайн-нових первинних ресурсів, що забезпечує наукову достовірність і багатовимірність інформації. Публікації portalу структуровані за класифікаційною схемою Національної історичної бібліотеки України для універсальних електронних краєзнавчих баз даних [9] та принципами цифрової гуманітаристики [6]: тематично, хронологічно, із географічною прив'язкою та посиланнями на первинні джерела. Це дозволяє створювати комплексні цифрові наративи й аналізувати локальні історії, культурні практики та соціальні трансформації регіону.

Прикладом типового контенту й тематичною базою довідкових матеріалів, присвячених населеним пунктам та громадам Тернопільської області є розділ «Адміністративно-територіальний устрій». Кожна публікація в межах розділу є окремою довідкою, що містить базову інформацію про населений пункт: назву, приналежність до громади та району, географічне розташування, історичні трансформації, хронологічну динаміку адміністративних змін, пам'ятки, уродженців тощо. Матеріали супроводжуються зображеннями гербів, логотипів громад, відео та фотографіями місцевості, що підсилює їхню наочність і сприяє кращому сприйняттю.

Серед ключових тематичних акцентів варто виокремити висвітлення процесів децентралізації та нового адміністративного поділу в контексті реформи 2020–2021 років, згадки про історичні назви населених пунктів (зокрема зміни в радянський період), географічну локалізацію (природні об'єкти, сусідні села, транспортну доступність), а також культурну та меморіальну складову (історичні події, архітектурні пам'ятки, етнографічні особливості).

До сильних сторін ресурсу слід віднести глибокий фокус на локальні особливості Тернопільщини, високу інформативність матеріалів, що мають довідкову та освітню цінність, а також візуальний супровід, який підсилює сприйняття контенту. Загалом, розділ демонструє

приклад систематизації локальних знань у цифровому форматі, що може слугувати моделлю для інших регіональних ініціатив у сфері цифрової гуманітаристики та публічної історії.

Одним із важливих принципів редакційної роботи порталу «Тернопільщина» є відкритість до родинних свідчень, які доповнюють і уточнюють офіційні біографії. Така співпраця дозволяє не лише збагачувати джерельну базу, а й формувати емоційно насичений простір пам'яті, де кожен голос має значення.

Показовим прикладом є звернення племінниці чотогого УПА, педагога, хормейстера, учасника товариства «Луг» Василя Палаваги. У своєму листі п. Ірина надала уточнені біографічні дані, світлина хору с. Гумниська на Тербовлянщині, яким керував Василь Палавага, посилання на документи з «Літопису УПА», а також особисту мотивацію — зберегти пам'ять про родича, попри втрату архіву через страх перед репресіями. У результаті — не просто оновлена біографія, а приклад того, як цифрова пам'ять стає живою, коли її творять не лише фахівці, а й рідні.

Для оцінки структури та змісту портал класифікує матеріали за кількома критеріями. Тип джерела поділяється на первинні, такі як архіви, спогади та фотоматеріали, та вторинні — узагальнені довідки й наукові статті. Географічна деталізація охоплює область, район і населений пункт, територіальна громада з прив'язкою до конкретних історичних або культурних об'єктів. Темпоральна глибина дозволяє охопити період від середньовіччя до сучасності, а жанрова структура включає біографії, опис об'єктів, хроніки, оглядові та аналітичні довідки тощо.

Редакційна подача матеріалів відповідає енциклопедичному формату: чітка структура, хронологічна точність, географічна локалізація, супровід візуальними елементами (фото, герби, карти). Портал підтримує регулярне оновлення контенту, зокрема в розділах, пов'язаних із сучасними подіями та втратами на фронті. Функціонально ресурс вирізняється зручною навігацією, стабільною структурою URL-адрес, відсутністю комерційної реклами, що сприяє зосередженню на змісті. Портал є придатним для цитування в наукових, освітніх і меморіальних проєктах.

Мультимедійні та цифрові сервіси включають інтерактивні карти з відображенням історичних подій, пам'яток і маршрутів культурного туризму, фото-, відео- та аудіоматеріали, архівні документи, пошук за ключовими словами, датами, темами та локаціями, біобібліографічні та меморіальні модулі.

Одним із ключових напрямів контент-стратегії порталу є «олюднення» географічно та хронологічно, висвітлення історії міста та краю на основі унікальних бібліотечних фондів. Так, у 2025 році тернопільський колекціонер, який зараз проживає в Празі, Віктор Кіяшко

подарував бібліотеці графічний альбом Мікеланджело Пергема Гельмі «Da Cannes a Tarnopol» (1975, Італія) [3].

Історія появи цього видання пов'язана з тим, що після висадки союзників у Сицилії в 1943 році маршал Бадольйо оголосив про вихід Італії з війни, що Гітлер сприйняв як зраду. Частину італійських офіцерів стратили, решту депортували. До Тернополя, де діяла філія львівського табору «Шталаг-328», італійських військовополонених привозили з Греції, Албанії, Югославії, Хорватії, Італії. Таборові умови були надзвичайно важкими: люди прибули у літніх формах, без теплого одягу, страждали від голоду й епідемії.

Цикл рисунків, створених італійським військовополоненим Мікеланджело Пергемом Гельмі в Тернополі взимку 1943–1944 років відображені на сторінках цієї книжки. Автор, інженер і художник за фахом, перебуваючи в тернопільському таборі на вулиці Дубовецькій, зафіксував на папері вугільними ескізами побут, архітектуру та людські образи тогочасного міста. Усього до видання увійшло 55 рисунків, що відтворюють панорамні й локальні краєвиди Тернополя, зокрема Парафіяльний костел (нині Катедральний собор), вуличну забудову району Новий Світ, типові житлові споруди, а також портрети товаришів по табору.

Книга, видана в 1975 році обмеженим накладом (1000 примірників), є важливим джерелом візуальної пам'яті, оскільки значна частина зображених об'єктів була знищена в боях 1944 року. І сьогодні альбом «Від Канн до Тарнополя» — не лише документ воєнної історії, а й свідчення людської гідності та творчої сили в умовах полону. Для Тернополя це унікальний шанс зберегти й відкрити для світу мистецько-історичну спадщину, що одночасно належить італійській, і українській культурі.

Не менш цікавою є праця німецького історика Герда Фріке «Fester Platz Tarnopol 1944» [5], видана у Фрайбурзі 1986 року, що висвітлює бої за Тернопіль весною 1944 року, оголошеного гітлерівцями «фортецею» у березні 1944 року. Автор аналізує бойові дії, тактику обох сторін, подає карти та ілюстрації, що дозволяють реконструювати перебіг операцій і масштаби втрат. Видання тривалий час залишалося недоступним в Україні, проте завдяки співпраці з Віденською науковою бібліотекою Тернопільська ОУНБ отримала мікрофільм книги, відтворений у фотокопіях, а переклад тернополянина Богдана Корницького відкрив ці матеріали для місцевих дослідників.

Ось так бібліотечні колекції не лише зберігають рідкісні видання, але й стають основою для цифрового відтворення та інтерпретації історії, формуючи сучасну контент-стратегію порталу «Тернопільщина» та забезпечуючи розвиток колективної пам'яті регіону.

Функцію електронного мартирологу — цифрової Книги пам'яті воїнів Тернопільщини, які загинули, захищаючи рідних і батьківщину на порталі виконує розділ «Російсько-

українська війна 2022—». Це не лише інформаційний сегмент порталу, а й моральний простір пам'яті, де кожна біографія є свідченням життя, подвигу та жертвності.

Станом на 01 жовтня 2025 року в розділі зібрано понад 2000 повнотекстових публікацій, укладених на основі багаторівневої джерельної бази: офіційних повідомлень територіальних громад і державних органів, матеріалів Збройних Сил України, освітніх установ, регіональних медіа та друкованих видань, систематизованих у межах «Зведеного каталогу публічних бібліотек Тернопільської області» з окремими рубриками «Тернопільщина в період нападу Росії на Україну» та «Персоналії». Такий підхід забезпечує наукову достовірність і локальну деталізацію біографічних записів.

Публікації охоплюють усі громади Тернопілля — від обласного центру до найменших сіл, що дозволяє кожному населеному пункту побачити своїх героїв. Біографічні нариси містять дані про походження, службу, обставини загибелі, а також фотографії й документи. Таким чином, мартиролог поєднує меморіальну та документальну функції, стаючи ресурсом для істориків, журналістів, краєзнавців і освітян.

Приклади окремих історій, як у випадку Андрія Іванюка («Скіфа»), добровольця батальйону імені генерала Кульчицького, чи музиканта, тернопільського підприємця, уродженця Луганщини, комбата Юрія Костюкевича, демонструють різні життєві траєкторії, об'єднані спільним рішенням — захищати рідних і батьківщину. Аналогічно до цього, як живий цифровий проєкт, що постійно потребує розвитку, функціонують і розділи «Афганська війна | Книга пам'яті 1979—1989» (84), «АТО/ООС. Книга пам'яті Тернопільщини» (178). Серед перспективних завдань — створення інтерактивної мапи, розширених фільтрів пошуку, можливість додавання спогадів, фотографій і відеоматеріалів. Це дозволить перетворити ресурс не лише на архів, а й на простір живої пам'яті, де кожен може долучитися до вшанування Героїв.

Загалом, воєнні розділи порталу формують один із найповніших в регіоні цифрових мартирологів. Вони поєднують наукову достовірність, системність і глибоку локальну прив'язку, в якій дослідницька праця органічно поєднується з етичною місією — збереженням пам'яті про тих, хто віддав життя за свободу України.

Матеріали, зібрані на платформі, стали основою для біобібліографічних довідників, які розповідають про людей, що творили та продовжують творити культурний ландшафт Тернопілля. У 2025 році з'явився електронний довідник «Експресія Мужності й Творчості» [7], де представлено імена 28 митців, котрі поєднували творчу діяльність із військовою службою. Це письменники, музиканти, актори, хореографи, художники, журналісти, освітяни — всі вони тісно пов'язані з Тернопільщиною. Для створення видання ми працювали з відкритими джерелами, родинами, громадами та культурними інституціями.

Декілька історій особливо вражають. Юрій Руф — поет, інженер, військовий. Його вірші народилися не про війну, а з війни. Віталій Дерех — журналіст, пластун, доброволець, писав гостро і діяв швидко. Володимир Федінчук читав Лесю Українку на сцені, а потім — на фронті. Василь Мармус — скрипаль, син члена національно-патріотичної, підпільної групи молоді «Росохацької групи», учасник «Тернопільської кінокомісії». Олександр Осадко — письменник і фронтовик, чоловік поетеси Ганни Осадко, яка посмертно видала збірку оповідань чоловіка «Жити не можна померти» (Львів : Вид-во Старого Лева, 2022). Ці історії не поодинокі, вони — частина живого культурного ландшафту Тернопілля.

Це не перше тематичне видання, джерельною базою якого став портал. У 2023 році вийшов довідник «Бібліотечне Тернопілля в іменах» [2], де зібрано 135 біографій бібліотекарів краю. Тут можна дізнатися про їхній професійний шлях, освіту, публікації та участь у культурному житті. Довідник повертає видимість тим, хто роками працював у тіні — серед книжок, фондів і читачів. Для багатьох із них — це перший вихід у професійний і краєзнавчий дискурс. Він демонструє, що бібліотека може не лише зберігати знання, а й продукувати зміст і брати активну участь у культурному житті.

Особливо вражає постать Северини Парилле — черниці, етнографа та освітянки, засновниці етнографічного музею при гімназії сестер Василянок у Львові. Вона поєднувала духовне служіння з науковою роботою: збирала народні речі з сіл і містечок, описувала побутові предмети, фіксувала обряди, текстильні вироби та твори народного мистецтва. Створений нею музей став просвітницьким осередком і місцем збереження локальної культури.

Не менш захоплююча історія Юзефіни Шелінської (1905–1991) — уродженки Бережан, представниці галицької інтелігенції, бібліотекарки та освітянки. Вихована в багатомовному середовищі Східної Галичини, вона здобула філологічну освіту у Львові, працювала вчителькою польської мови в жіночому ліцеї Дрогобича, а згодом — бібліотекаркою і керівницею Головної бібліотеки Вищої педагогічної школи в Гданську.

Її життя — приклад жіночої стійкості та професійної гідності в умовах історичних катастроф ХХ століття. Походження з родини асимільованих євреїв, втрата роботи, переїзди та ідеологічний тиск не зламали її. Біографія Ю. Шелінської стала основою книги польської письменниці Агати Тушинської «Наречена Шульца», український переклад якої у 2018 році отримав головну премію Львівського міжнародного книжкового форуму в номінації «Біографія».

Названі електронні видання не є завершеними — вони продовжуються і доповнюються. Портал залишається основним інструментом для збору, структурування та представлення

матеріалів. Його стабільна архітектура дозволяє працювати системно і послідовно, з перспективою на наступні роки, а нові історії ще чекають на своє відкриття.

У час війни, вимушених переселень і соціальних змін, коли люди стикаються з потоком фрагментованої, неперевіреної або емоційно забарвленої інформації особливо важливо мати джерело, якому можна довіряти. «Тернопільщина» забезпечує саме такий доступ — до структурованих, джерельно обґрунтованих матеріалів. Ресурс не лише документує події, а й підтримує цілісність суспільної пам'яті, не просто інформує, а формує контекст, у якому локальні історії набувають значення, а локальні імена — голосу.

Його розвиток відбувається в умовах обмежених ресурсів бібліотеки та потребує системного забезпечення цифрової безпеки, особливо в умовах війни. Адміністрування, контент-менеджмент, редакторська робота, верифікація джерел — усе це здійснюється силами невеликої команди бібліотекарів, які поєднують функції кураторів, редакторів, дослідників і технічних модераторів.

Сьогодні портал репрезентує успішну модель регіонального цифрового гуманітарного ресурсу, що поєднує системну каталогізацію, джерельну достовірність і відкритий доступ до унікальних краєзнавчих матеріалів. Це яскравий приклад того, як бібліотека може поєднати традиційні та цифрові форми, забезпечуючи широкий доступ до історичних та культурних ресурсів, трансформуватися з традиційного сховища знань у динамічний центр цифрової пам'яті, здатний інтегрувати локальні історії в ширший культурний і освітній контекст.

Інформаційний регіональний портал «Тернопільщина» — це не про технології, а про системну роботу з пам'яттю. Він створює цифрову мапу регіону з його історичними й соціальними вимірами, забезпечує спадкоємність досвіду, зміцнює локальну ідентичність і підтримує культурну стійкість спільноти. Це інструмент дії, який підтримує освіту, зберігає минуле, допомагає краще розуміти сьогодення й водночас працює на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Архипська, О.І. Проект «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України». Всеукраїнська науково-практична конференція директорів державних та обласних універсальних наукових бібліотек «Електронні ресурси бібліотек» / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. Кропивницький, 1999—2003. URL: <https://old.library.kr.ua/conference/arkhypska.html> (дата звернення: 10.08.2025).

2. Бібліотечне Тернопілля в іменах [Електронний ресурс] : біобібліогр. довідник. Вип. 1 / Терноп. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: С. І. Воробель, І. М. Врублевська; верстка: В. І. Раківський, кер. проекту: В. І. Вітенко. — Тернопіль : [б. в.], 2023. — 141 с.
3. Від Канн до Тернополя: мистецька сповідь Мікеланджело Пергема Гельмі [Електронний ресурс] // Тернопільщина : інформ. регіон. портал / Терноп. обл. універс. наук. б-ка. — Тернопіль, 2004—. — Назва з екрана. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://irp.te.ua/vid-kann-do-ternopolya-mysteczka-spovid-mikelandzhelo-pergema-gelmi>, вільний. — Дата ост. пер.: 15.09.2025.
4. Воробель, С. І. Регіональний інформаційний портал «Тернопільщина» в системі електронних комунікацій Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки [Текст] / С. І. Воробель // Електронні комунікації в бібліотечно-інформаційній освіті, науці та практиці : тези доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 5 трав. 2022 р. — Надвірна : ВСП «Надвірнянський фаховий коледж НТУ», 2022. — С. 78—82.
5. Герд Фріке «Fester Platz Tarnopol 1944»: Тернопіль у вирі Другої світової війни [Електронний ресурс] // Тернопільщина : інформ. регіон. портал / Терноп. обл. універс. наук. б-ка. — Тернопіль, 2004—. — Назва з екрана. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://irp.te.ua/gerd-frike-fester-platz-tarnopol-1944-ternopil-u-vyri-drugoyi-svitovoyi-vijny>, вільний. — Дата ост. пер.: 15.09.2025.
6. Дубровіна Л. А. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України / Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузін, О. С. Онищенко, Г. В. Боряк // Рукописна та книжкова спадщина України. — 2020. — Вип. 25. — С. 290—309. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2020_25_21.
7. Експресія Мужності й Творчості [Електронний ресурс] : біобібліогр. довідник / Терноп. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: Ю. І. Вайнер, С. І. Воробель ; відп. за вип. В. Й. Бачинський. — Тернопіль : [б. в.], 2025. — 63 с. : фот.
8. Клименко О. Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації / О. Клименко // Бібліотечний вісник. — 2020. — № 6. - С. 44—47. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2020_6_9.
9. Краєзнавча робота в бібліотеках України: інформ. бюл. : [Електронний ресурс] Вип. 21 / підгот. О. В. Михайлова. — Київ, 2010. — 50 с. — Режим доступу: https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2019/07/16/krznnv4_rob_v21.pdf.
10. Тернопільщина: регіональний інформаційний портал [Електронний ресурс] / Терноп. обл. універс. наук. б-ка. — Тернопіль, 2004—2024. — Назва з екрана. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://irp.te.ua>, вільний. — Дата ост. пер.: 29.09.2024.